

СТІЙКІСТЬ ЯК КОМПЛЕКСНА ВЛАСТИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Стійкість підприємства розглянуто як здатність утримувати основні параметри в заданому стані. Запропоновано узагальнений методичний підхід для виявлення рівня економічної стійкості.

Ключові слова: стійкість підприємства, властивості підприємства, форми прояву стійкості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Економіка України має дати відповідь на велику кількість викликів, пов'язаних як зі внутрішніми соціально-економічними та політичними трансформаційними процесами, так і з глобальними зрушеннями, які відбуваються в світовій економіці. Вирішення цих завдань неможливе без успішної діяльності окремих суб'єктів господарської діяльності підприємств різних форм власності та організаційно правових форм. Типовими проблемами сучасних українських підприємств є збитковість діяльності, яка призводить до порушень фінансової рівноваги; деформації структури капіталу, яка пов'язана з відсутністю довгострокових джерел фінансування тв. Високою часткою короткострокової кредиторської залежності; наявністю суперечності між елементами фінансової рівноваги, між ліквідністю та рентабельністю, ліквідністю та фінансовою стійкістю, ризиком та фінансовою стійкістю. Вирішення цих проблем лежить в багатьох площинах як теоретичного та практичного плану, на нашу думку поглиблення наукових уявлень про сутність стійкості діяльності підприємства є однією з них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, яка розглядається. Поняття "стійкість" є об'єктом уваги науковців різних галузей наукових знань, її досліджує фізика, математика, біологія, хімія. Досить інтенсивно ведуться дослідження стійкості в економічній науці. Стійкість розглядається як певний стан використання ресурсів, що забезпечує розвиток підприємств та його платоспроможність [1]; пропонується інтегральний показник її обчислення [2]; в межах концепції безперервності розвитку досліджується фінансова стійкість підприємства [4].

Невирішені частини загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Незважаючи на таку увагу і чисельність публікацій, присвячених питанням стійкості, слід зазначити, що в основному науковцями розглядаються переважно фінансові аспекти стійкості, тоді як це більш комплексна категорія, що не може бути обмежена відображенням лише якогось одного аспекту діяльності суб'єкта господарювання. Останнім часом розуміння стійкості підприємства розглядається в більш широкому контексті, зокрема стійкість підприємства аналізується як самостійна концепція, як квінтесенція розвитку підприємства. Стійкість у всіх її проявах може бути об'єктом уваги в контексті пошуків джерел довгострокових конкурентних переваг підприємства в умовах наростання нестабільності бізнес середовища. На нашу думку ці аспекти ще не знайшли належного висвітлення в наукових джерелах, тому виявлення особливості стійкості як комплексної характеристики підприємства є потребує уваги науковців і зумовлює мету даної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стійкість підприємства важливо розглядати з врахуванням певної теоретико-методологічної бази, якою може виступати концепція динамічних властивостей. Теоретичне пояснення динамічних властивостей підприємства як одного з можливих видів організацій, на основі яких забезпечується її довгострокове зростання та процвітання вперше

була оприлюднена в 1994 році в працях Тиса, Писано, Шоуена і базується на результатах дослідження Шумпетера, Вільямсона, Румельта, Нельсона та Вінтера [3].

Властивості організації – це сукупність проявів, що відображають її загальні, характерні і специфічні риси. Ідентифікація властивостей організації дозволяє розкрити потенціал розвитку, можливість функціонального застосування властивостей та змістовність взаємодії з іншими процесами та системами, з якими відбувається взаємодія. В наукових джерелах по-різному визначають перелік властивостей підприємства. На основі дослідження та аналізу сутності підприємства Л.А.Костирко наголошує на найбільш характерних ознаках, до яких, на думку автора, відносяться такі: цілеорієнтованість, адаптивність, системність, гнучкість, динамічність, фінансова самоорганізація [4]. Виділення цих властивостей важливе для реалізації функцій фінансового управління.

Ідентифікація властивостей дуже важлива для вирішення різних проблем в розвитку підприємства, тому що вони розкривають та виражають потенціал будь-якої організації, засвідчуючи можливість її функціонального застосування та змістовної взаємодії з іншими процесами і системами. Дослідження властивостей організації здійснюються універсально, незалежно від її природи, прояву, використання та взаємодії. Це необхідно для того, щоб виділити основоположні, дійсно організаційні, характерні як процесам, так і системам загальні властивості, що описують їх реальні прояви та перспективний потенціал функціонування і розвитку.

В теорії організації до числа її властивостей відносять цілеспрямованість (орієнтація організації на постановку та досягнення бажаного, можливого й необхідного стану); перманентність (безперервне, постійне, здійснення чогось, що продовжується); дискретність (переривчастість, виокремленість складових організації); циклічність (періодичне повторення певної послідовності); реверсивності (повернення до повторення початкового стану); гнучкість (здатність організації до адаптації, модернізації, реформації); ротаційність (переміщення циклічною траєкторією, що дає можливість взаємної перестановки, заміни складових процесу в ході його здійснення); комунікаційність (здатність, схильність до взаємозв'язку, яка відображає її структурно-процедурну основу, ресурс побудови та розвитку); комбінаторність (потенціал, ресурс можливих способів з'єднання); селективність (здатність організації до відоконання шляхом відбору, закріплення і розвитку необхідних якостей); як інгресивність (поступове формування організації нових якостей її складових); егресивність (досягнення максимального рівня реалізації якостей організації) та ін. [5].

Серед властивостей організації доцільно виокремлювати й таку властивість, як стійкість, тобто здатність утримувати параметри в заданому стані. Стосовно підприємства, наголошуючи на тому, що воно є відкритою системою, яка активно взаємодіє з зовнішнім середовищем, регулюючи взаємодію елементів внутрішнього середовища, потрібно враховувати, що підприємство

має нейтралізувати негативний вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища для збереження параметрів в заданому стані. Підприємство, як різновид організації, в своїй діяльності має досягати визначених цілей, що слід враховувати при визначенні сутності стійкості. Отже, стійкість підприємства є здатність досягати поставлених цілей в результаті адаптації до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, що дозволяє без докорінних змін виробничих потужностей забезпечувати безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, а також забезпечувати розширення та модернізацію виробництва.

Важливе значення для розкриття стійкості має врахування того, що підприємство має розглядатись як системне утворення, як різновид організації. Системоутворюючими властивостями соціально-економічної системи, організації є наявність цілі, людей, управління. В теорії управління організація розглядається як група двох чи більше людей, які свідомо координують свою діяльність

заради досягнення суттєвої мети (бажаного кінцевого результату) [6]. Особливе значення в даному контексті має цілеспрямованість діяльності організації, яка може бути виражена цілою ієрархічною системою цілей, серед яких ціль стійкого розвитку складається з виробничих, економічних, фінансових та соціальних. Виробничі цілі орієнтовані на ефективне використання всіх ресурсів, вибір технології з мінімальними витратами та максимізацією доходу. Фінансові та економічні цілі зорієнтовані на збереження та зростання вартості підприємства, які досягаються за умови максимізації вартості капіталу чи максимізації прибутку. На основі врахування визначального значення цілеспрямованості як ознаки, властивості підприємства як соціально-економічної системи формулюється багатоаспектність його стійкості.

Стійкість як комплексна характеристика підприємства має кілька спектрів форм прояву. Ці форми прояву можна подати у вигляді класифікації за певними незалежними та суттєвими ознаками, наведеними в таблиці.

Таблиця 1. Форми прояву стійкості підприємства

№/п	Критеріальна ознака	Форми прояву
1.	Можливість вимірювання	<ul style="list-style-type: none"> • Кількісні • Якісні
2.	Рівень прояву	<ul style="list-style-type: none"> • Підприємство в цілому • Окремий структурний підрозділ • Робоче місце
3.	Сфера прояву	<ul style="list-style-type: none"> • Фінансові. • Маркетингові. • Виробничо-технологічні • Організаційно-управлінські • Соціальні
4.	Термін прояву	<ul style="list-style-type: none"> • Короткострокові • Середньострокові • Довгострокові

Джерело: розробка автора.

За ознакою можливості вимірювання існують кількісні та якісні показники. До кількісних належать: зростання (або стабілізація) частки ринку; незначне коливання або дотримання нормативних значень показників ліквідності, ділової активності, рентабельності; зростання рівня конкурентоспроможності продукції; низький коефіцієнт плинності персоналу; підвищення продуктивності праці тощо.

Вимірювати якісні форми прояву стійкості значно складніше, проте і вони існують і їх також потрібно вимірювати, адже саме вони визначають значення кількісних показників. До них можна віднести підвищення якості продукції, ефективності менеджменту, кваліфікації персоналу, покращення психологічного клімату у колективі тощо.

За сферою прояву можна розрізнити фінансові, маркетингові, виробничо-технологічні, організаційно-управлінські та соціальні форми прояву. Такі види форм прояву достатньо повно характеризують наслідки господарської діяльності і дозволяють їх об'єктивно оцінювати. Прикладами фінансових форм прояву можна назвати зростання (або стабільність) курсу акцій (для акціонерних товариств), зростання вартості підприємства, тощо. До маркетингових можна віднести стабільність репутації торговельної марки, систематичне підвищення обсягів реалізації продукції, зростання лояльності споживачів тощо. Наявність сертифікатів якості продукції, запровадження виробничо-технологічних інновацій, позитивна тенденція показника віддачі основних засобів, зростання продуктивності праці є формами прояву виробничо-технологічної стійкості. Скорочення плинності кадрів, зростання ефективності менеджменту, покращення психологічного клімату у

колективі, підвищення кваліфікації персоналу характеризують організаційно-управлінські аспекти стійкості. Покращення умов праці, створення нових робочих місць тощо відносяться до соціальних форм прояву.

За терміном тривалості стійкого стану підприємства виділено короткострокові (виникають у вигляді короткочасних стабільних показників чи зростання продуктивності праці чи інших показників) середньострокові (проявляються протягом одного року), довгострокові (термін прояву – більше року). Особливості такого параметру визначення стійкості є те, що вони узгоджені та існують у вигляді фінансових, маркетингових, виробничо-технологічних, організаційно-управлінських, соціальних показників.

Ідеального стійкого стану підприємства досягти неможливо, це поняття є відносним, а не абсолютним з точки зору співвідношення понять абсолютність та відносність істини. До ідеально стійкого стану можна лише наближатись, тому що постійно переглядаються стратегічні пріоритети підприємства. До того ж під впливом різних внутрішніх та зовнішніх чинників динамічно змінюється характер та ефективність використання ресурсів підприємством, що виражається різною динамікою окремих показників, що вимірюють результат діяльності підприємства. Результати фінансово-економічної діяльності неможливо визначити з високою мірою точності, хоча б тому, що розраховуються вони за матеріалами фінансової звітності, яка фіксує стан минулого часу.

Це все доводить необхідність періодичного перегляду та оптимізації вектору стійкого розвитку підприємства. Стійкість як важлива властивість підприємства є не лише відносною, а й динамічною категорією, яка потребує постійного моніторингу. Стосовно моніторингу

стійкості доцільно враховувати, що підтримання всіх ресурсів підприємства в нормальному стані, який забезпечує стійкий розвиток, стає можливим за умов адекватного реагування на зміни ділового середовища.

Антиподом стійкості як важливої атрибутивної ознаки підприємства може бути банкрутство. Між станом банкрутства та ідеальним станом абсолютної стійкості розташована зона стійкого розвитку. Стійкість

підприємства за своєю сутністю визначається як здатність адекватно реагувати на вплив зовнішнього ділового середовища. Вплив цього середовища може бути сприятливим або несприятливим. Враховуючи зазначені два параметри можна побудувати матрицю рівня стійкості (рис.1), яка дозволить діагностувати рівень стійкості підприємства і на цій основі розбудувати потрібну стратегію дій.

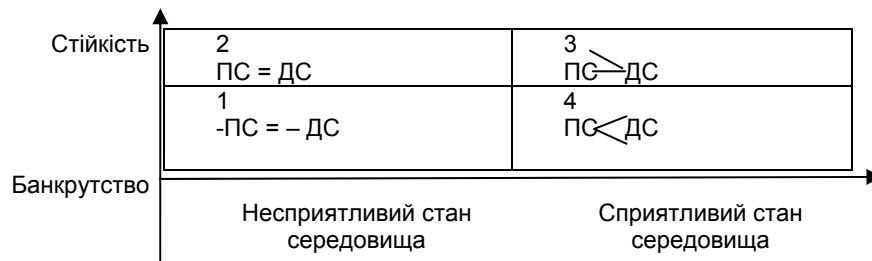

Рис. 1. Матриця діагностики рівня стійкості підприємства

Джерело: розроблено автором.

Показник реалізації потенціалу стійкості можна визначити як успішний "+ПС" і, відповідно, "-ПС" неуспішний, низький. Рівень сприятливості ділового середовища відповідно сприятливе та несприятливе для конкретного бізнесу – "+ДС" та "-ДС".

Зона 1 може свідчити про те, що втрата стійкості та банкрутство зумовлене вкрай негативним станом ділового середовища і нездатністю керівництва підприємства діяти в умовах кризового стану. Зона 2 характеризує потужний ресурсний потенціал підприємства і, головне, якісний менеджмент підприємства, який забезпечує успішне функціонування підприємства в несприятливих зовнішніх умовах. Зона 3 свідчить про високий кваліфікаційний рівень менеджменту та вміння скористатися сприятливими умовами середовища. Зона 4 свідчить про неспроможність менеджменту підприємства скористатися сприятливими умовами, які склалися для ведення конкретного бізнесу.

Висновки. Стійкість є комплексно властивістю підприємства, яка разом з іншими властивостями дозво-

ляє розглядати діяльність підприємства системно, що важливо для забезпечення його розвитку в умовах динамічного розвитку ділового середовища.

Список використаних джерел

1. Алексеенко Н.В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста // Экономика и организация управления: сб. науч. пр. – Вып. № 3 / під. заг. ред. П.В. Єгорова. – Донецьк: ДонНУ, Каштан, 2008. – С. 59-65.
2. Приймак І.І. Стратегічний аналіз фінансової стійкості підприємства // Экономика та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 3(19). – С. 55 – 68.
3. Шарников А.В. Концепция динамических способностей как основа устойчивости конкурентных преимуществ организации в условиях нестабильности внешней среды // Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса. – 2012. – № 4 (21). – с. 185.
4. Костирко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической стійкості підприємства: Монографія. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2008. – с. 21-36.
5. Монастирський Г. Л. Теорія організації [Текст] : навч. посібник / Г. Л. Монастирський. – К. : Знання, 2008. – 319 с.)
6. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – Дело, 1997. – с. 31-32.)

Надійшла до редколегії 28.03.14

Т. Литвиненко, канд. екон. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УСТОЙЧИВОСТЬ КАК КОМПЛЕКСНОЕ СВОЙСТВО ПРЕДПРИЯТИЯ

Устойчивость предприятия рассматривается в качестве способности удерживать основные параметры в заданном состоянии. Предложен обобщенный подход для определения уровня экономической устойчивости.

Ключевые слова: устойчивость предприятия; свойства предприятия; формы проявления устойчивости.

T. Litvinenko, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv

STABILITY OF ENTERPRISE AS ITS COMPLEX DESCRIPTION

The high proportion of short-term interdependence, the presence of contradictions between the elements of the financial balance between liquidity and profitability, liquidity and financial stability, risk and financial stability. The solution to these problems lies in the many planes of both theoretical and practical terms, we believe deepen scientific understanding of the nature of the stability of the company is one of them.

Keywords: stability of enterprise; property of enterprise; form of display of stability.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 158: 36-39

УДК: 330.341

JEL: M21

Н. Андреюк, канд. екон. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ**ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ**

У статті визначено інноваційну активність як один із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності країни. Проаналізовано сучасний стан, проблеми і напрями розвитку інноваційної діяльності підприємств України.

Ключові слова: конкурентоспроможність; інновації; інноваційна діяльність; інноваційна продукція; інноваційні технології.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації та інтеграції характерною ознакою національних економік є активізація інноваційної діяльності. Інновації, наука, освіта стають визначальними чинниками розвитку держави і суспільства. Кожна країна, яка прагне до конкурентоспроможності на міжнародному рівні, вибудовує власну інноваційну політику: формуються національні інноваційні системи, розробляються стратегії інноваційного розвитку, збільшуються витрати на наукові дослідження. Вдала стратегія, в основі якої лежить інновація, дозволяє державам у короткий термін здійснювати економічні прориви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні теоретичні аспекти інноваційного розвитку розглядаються у працях багатьох вітчизняних та закордонних вчених, таких як І. Ансофф, Л. Антонюк, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Гесць, С. Глазьев, П. Друкер, О. Жилінська, О. Кабанов, М. Крупка, І. Макаренко, В. Осецький, М. Портер, С. Поляков, В. Сизоненко, Р. Фатхутдинов, В. Шевченко, Й. Шумпетер та ін. Разом із тим, деякі аспекти теорії та практики інноваційної активності, що стосуються формування стратегії інноваційного розвитку країни, яка базувалась би на інноваційних і конкурентних можливостях підприємств, досі не знайшли глибокого відображення у наукових публікаціях.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження інноваційної складової у конкурентоспроможності країни на основі аналізу та оцінки сучасного стану інноваційності українських підприємств.

Результати. Оскільки новітні технології визначають не лише довгострокові перспективи економічного зростання й поліпшення якості життя населення, а й впливають на конкурентоспроможність національної економіки, інноваційний розвиток є одним із пріоритетів державної політики будь-якої країни. Слід зазначити, що за даними Всесвітнього економічного Форуму за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна у 2013-2014 р.р. перемістилася з 73-го на 84-е місце серед 148 країн. Складовими цього індексу є, зокрема, і субіндекси "Технологічна готовність" та "Інновації", за якими Україна посідає відповідно 94-е та 93-є місце проти 81-го та 71-го минулого року. Динаміка складових цих субіндексів представлена у таблиці 1.

Дані таблиці свідчать про зниження субіндексу "Технологічна готовність" (на 13 пунктів) в основному за рахунок негативних тенденцій у напрямку наявності та впровадження підприємствами нових технологічних процесів (зниження відповідно на 26 та 31 пункт), а також прямих іноземних інвестицій і передачі технологій (зниження на 21 пункт). В той же час, за рахунок погіршення рейтингу за можливостями інновацій аж на 42 пункти, урядових закупівлі передової високотехнологічної продукції та наявності вчених та інженерів на 21 пункт, витрат компаній на наукові й дослідні роботи та співробітництва між науковими та промисловими установами на 8 пунктів, Україна не змогла піднятися вище 93 місця в рейтингу за субіндексом "Інновації".

Таблиця 1. Динаміка складових субіндексів "Технологічна готовність" та "Інновації"

Складові субіндекси "Технологічна готовність" та "Інновації"	Рейтинг України			
	Роки			
	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Субіндекс "Технологічна готовність", у тому числі:	83	82	81	94
наявність новітніх технологій	92	96	80	106
рівень впровадження технологій	96	82	69	100
прямі іноземні інвестиції і передача технологій	124	124	109	131
користувачі Інтернету, %	70	92	88	93
абоненти швидкісного Інтернету	71	59	69	71
пропускна спроможність інтернету	96	77	86	84
Субіндекс "Інновації", в тому числі:	63	71	71	93
можливості для інновацій	37	42	58	100
якість науково-дослідних установ	68	72	64	69
витрати компаній на наукові й дослідні роботи	69	75	104	112
співробітництво між науковими та промисловими установами	72	70	69	77
урядові закупівлі передової високотехнологічної продукції	112	112	97	118
наявність вчених та інженерів	53	51	25	46
патенти та винаходи USPTA	64	71	51	52

Джерело: складено на основі [1, 2].

У зв'язку з цим вкрай необхідним і доцільним є координація зусиль з посилення конкурентних переваг, пов'язаних із розвитком інноваційного середовища і створенням сприятливих умов для стабілізації економічного розвитку в країні, що, в свою чергу, вимагає масштабного технічного й технологічного інноваційного оновлення підприємств. Саме інноваційно активні підприємства, які здійснюють розробку, впровадження

нових або удосконалених продуктів, послуг і методів їх передачі, технологічних процесів, складають основу інноваційного розвитку країни.

Однак економічний, фінансовий, матеріально-технічний стан підприємств не сприяє розвитку інноваційних процесів. Основні показники, що характеризують інноваційну діяльність українських підприємств, представлені у таблиці 2.